

GENRERS RÖRLIGHET

Genredefinitionens dilemma sett i ett semantiskt perspektiv

Vad är en genre? Det vill säga: vilken sorts entitet, vilken sorts föremål är en genre? Svaret eller svaren på denna mycket gamla fråga är avgörande när man ska definiera eller avgränsa en särskild genre.¹ Det finns två grundläggande svar på frågan; det första är att genrer är klasser av föremål som definieras på ett sådant sätt att de föremål som förs till en klass klart kan särskiljas från andra föremål, från andra klasser med föremål. De egenskaper eller bestämmningar som definierar eller avgränsar föremålet måste vara nödvändiga och tillräckliga. Om ett föremål förs till en klass, innebär det för det första att föremålet har *alla* dessa egenskaper eller bestämmningar, och för det andra att det inte kan föras till en annan klass av föremål. Detta svar innebär att genretermer är vetenskapliga termer, och oftast uppfattas dessa som delar av ett begreppsligt system, en terminologi. Detta var länge det vanliga och dominerande svaret, och ett viktigt skäl för dess dominans var givetvis kravet på en precis terminologi inom litteraturvetenskapen: var så god och definiera forskningens föremål!

Det andra svaret är att genrer är kulturella eller samhälleliga konventioner som medverkar vid, till och med styr, produktionen och receptionen av (litterära) texter. "Genre is", som Alastair Fowler uttrycker det i sin *Kinds*

of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes från 1982, "much less of a pigeonhole, than a pigeon".² Fowler menar att definitioner eller beskrivningar av genrer syftar till *identifikation* av en genre, inte att vara teorier om dem. Ett annat sätt att uttrycka detta svar är att säga att genrer är samhälleliga eller kulturella faktum. Genrer av denna sort brukar benämnas historiska eller traditionella genrer, detta i motsats till teoretiska genrer, det vill säga genrer av den första sorten.³ I denna situation kan man givetvis välja vilket svar man föredrar, vilket också är Anders Petterssons tanke i "Traditional Genres, Communicational Genres, Classificatory Genres" från 2003,⁴ där han menar att de två sorterernas genrebegrepp, det teoretiska och det historiska – i hans terminologi det klassifikatoriska och det traditionella genrebegreppet – inte logiskt utesluter varandra. Forskarens val av genrebegrepp, av definitionstyp beror av vilken funktion genresorten har i undersökningen. Frågan är då givetvis: vad är det man undersöker?

KRITIKEN AV DET TEORETISKA GENREBEGREPPE

Eftersom det första svaret har varit det dominerande under lång tid kan det vara av intresse att presentera den kritik av det teoretiska genre-

begreppet som företrädarna för det andra fört fram. Det centrala i denna är det faktum att genretermer, uppfattade som brukade i englighet med vissa regler i vardagsspråket (eller uppfattade som samhällseliga eller kulturella konventioner, som föreställningar om gener), är formativa krafter vid texters tillkomst och vid receptionen av dem. När Karl Viëtor, i artikeln "Probleme der literarischen Gattungsgeschichte" från 1931, visade på den hermeneutiska cirkeln i företaget att skriva en genrehistoria, klargjorde han detta. Vad kommer först? Teorin om en genre eller den mer eller mindre väl beskrivna samlingen av genrens alla exemplar? Denna cirkel kan givetvis inte helt elimineras från historien, medger Viëtor.⁵ För det andra visar denna paradox att genrestudier är insnoddade i den paradox som karakteriserar litteraturstudiet i allmänhet, nämligen det förhållandet att det diakrona och det synkrona i praktiken inte kan skiljas åt. När man till exempel klassificerar en text som en parodi måste man klargöra vad som parodieras, det vill säga man måste aktualisera historien, traditionen. På samma sätt förefaller genren att på en gång vara det historiska, traditionella elementet i en text och det a-historiska, systematiska elementet i texten. Och denna historiens och systemets insnoddhet i varandra märks också i det att texten på en gång kan *visa* och *ändra* det allmänna (genren).

Michail Bachtin lanserade redan 1953 termen "talgenre" för att framhålla att mänsklig kommunikation i allmänhet styrs av kulturellt eller socialt bestämda talgener. Dessa entiteter, "genreformer", är inte klasser; de är "långt mer smidiga, plastiska och fria än språkets former",⁶ det vill säga de som grammatiken beskriver. Hans Robert Jauß viktigaste argument mot det teoretiska eller klassifikatoriska svaret tar sin början i den hermeneutiska cirkeln när Jauß pekar på att den medeltida sekulära litteraturen oupphörligt gör motstånd och protesterar mot

det genresystem som hade utvecklats ur den klassiska litteraturen och poetiken. Eftersom Jauß och Viëtor är historiker, och följer Hans-Georg Gadamer i dennes tanke att förståelse och reception är fenomen som beror av gemensamma horisonter, och eftersom Jauß anser att gener är en central del av denna horisont, så följer därav att genren gör det möjligt för läsaren att förstå en text. Det vill säga: gener är inte teoretiska, klassifikatoriskt bestämda entiteter, gener ska inte förstås som *genera* (klasser) i logisk bemärkelse, utan som *grupper* eller *historiska släkter*, menar Jauß.⁷ Alastair Fowler betonar också att generernas logiska karaktär snarast bestäms av det som Wittgenstein benämnde som "Familienähnlichkeit", alltså det svenska "släktttycke". Liksom Jauß betonar Fowler att gener handlar om "kommunikation och tolkning"⁸ och visar på de fördelar som följer av att överge det klassifikatoriska sättet att definiera gener: för det första måste inte en genrebestämning av en text medföra att denna måste uppvisa genrens *alla* drag, för det andra kan genrens gränser förstås som *vaga* och för det tredje kan en text föras till *mer än en* genre. Fowler understryker att detta sätt att uppfatta genrens logiska natur också tillåter förändringar.⁹ Detta är genrens (och texters) rörlighet. I centrum av Viëtors, Jauß och Fowlers argumentationer står alltså inte bara detta att genre är ett redskap vid texters tillblivelse och mottagande, utan också den omständigheten att eftersom de teoretiska eller klassifikatoriska genererna *inte* existerar i historien, *inte* existerar i texterna som hjälp och ledning vid förståelse och reception, så vållar dessa genreklasser ständigt historikern och texttolkaren problem. Problemen handlar till exempel om att historikern har svårt att dra klara gränser mellan gener, har svårt att föra en text till en och endast en genre. Inte nog med att gener definierade som klasser är problematiska för tolkaren eller historikern, inte sällan är de svåra att eller omöj-

liga att hantera som klassifikatoriska verktyg. Varje litteraturforskare, som har prövat på att klassificera texter i enlighet med klasslogiken, upptäcker ofta att en text kan placeras i mer än en klass eller att en text som forskaren intuitivt har klassificerat som tillhörande en genreklass inte kan föras till klassen, vilket i sin tur visar att gränserna mellan genrer är vaga. För det andra upptäcker forskaren en paradox: det finns texter som både är och inte är självbiografier – Augustinus *Confessiones* har råkat ut för den kalamiteten och Cervantes *Don Quijote* både är och är inte en riddarroman. Detta har mycket att göra med det faktum att genrer existerar både i texten och utanför texten såsom ett metaspråkligt yttrande. Texter ifrågasätter ständigt genrer definierade som klasser.

SCHAEFFERS ANALYS OCH LÖSNING

Jean-Marie Schaeffer kritiserar också klasslogiken inom genreteorin men hans argumentation har andra utgångspunkter än de hittills nämnda forskarnas. Han understryker att frågan "Vad är en genre?" ofta först förvandlas till frågan "Vilken är relationen mellan texten och dess genre?" och sedan och för det andra förvandlas till frågan "Vilken är relationen mellan de empiriska fenomenen och begreppen?" På så vis tvingas litteraturforskaren in på universaliestridentens slagfält. Det vill säga striden om begreppens verklighet, frågan om nominalism eller realism. Vilket sorts "vara" är begreppen? Är de verkliga entiteter eller blotta namn? Dikotomin "text-genre", producerad av frågan "vilken är relationen mellan en text och dess genre?", uppfattar texten som ett materiellt föremål och genre termen som ett transcendent term. Dessa två "föremål" är externa i förhållande till varandra, konkluderar Schaeffer. Denna ömsesidiga exterioritet tvingar oundvikligen litteraturforskaren till universaliestridentens positioner, där forskaren är dömd till tystnad. I stället bör man, enligt

Schaeffer, uppfatta genrer som textuella entiteter, det vill säga textuella företeelser av samma typ som "intertextuella" element i texten. Schaeffer kallar detta för texters "genericitet". Då genreteorin brukar "anses göra reda för en samling textuella, formella och framförallt motiviska och tematiska likheter" kan därför "dessa likheter [...] uttömmande och fullständigt förklaras genom att definiera genrerelationerna som en textuell komponent". Då kan "genericiteten [...] helt och hållet förklaras som upprepningarnas, imitationernas, lånens etc. spel mellan en text och en annan text eller andra texter".¹⁰ Att på detta sätt överge diskussionen om begreppsligheten till förmån för en bestämning av genre som uteslutande kan hänföras till textens nivå har den fördelen, understryker Schaeffer, att den tillåter forskaren att förbli på en empirisk nivå, vilket medför att forskarens uppgift blir att påvisa kedjan av imitationer, lån och upprepningar. Denna kedja är det som empiriskt konstituerar en genre. Då blir de relevanta frågorna: vilka är de textuella likheterna (formella, narratologiska, tematiska et cetera) mellan texterna ifråga?

Det finns emellertid ett problem med begreppet "genericitet" och det är att det utpekar rent textuella fenomen och att dess brukbarhet då beror på om det är möjligt att påvisa dessa textuella likheter (som för övrigt bör eller måste vara andra sorters textuella likheter än de som är paratextuella, hypertextuella, intertextuella et cetera,) och kunna förknippa dessa likheter – med vad? Ett genrebegrepp? Problemet är att genrer med all sannolikhet finns – som regler för bruket av genre termer i vardagsspråket eller, uttryckt i ett annat teoretiskt språk, som kulturella eller samhällsliga faktum, som föreställningar om genrer hos författare och läsare. Det här är Bachtins, Viëtors, Jauß och Fowlers argument: genrer är kulturella eller samhällsliga faktum, som styr eller leder produktionen och receptionen av litterära texter, och dessa

föremål, dessa entiteter, kan inte reduceras till textuella likheter mellan enskilda texter, i sin tur konstituerande kedjor, det vill säga genrer.

DE TEORETISKA GENRERNA OCH DISTINKTIONEN OBJEKTSPRÅK – METASPRÅK

Frågan om forskarens val mellan de teoretiska (klassifikatoriska) och de historiska (kommunikativa) genrerna hänger, som Pettersson påpekat, ihop med vilken funktion genretermen ska ha i forskarens undersökning. Självklart kan forskaren välja på vilket sätt han eller hon definierar sina termer – det som bestämmer valet är funktionen i undersökningen. Den historiska genrens funktion är klar och entydig: den ger forskaren tillgång till hur man kan förstå texten ifråga, vilket inte enbart inbegriper en rent språklig förståelse utan också innebär att den historiska genren kan ge besked om textens samhälleliga och/eller kulturella position och funktion, om dess ideologiska signalement. Detta hänger ihop med ett intressant och viktigt drag i genrer som redan nämnts: de finns både *i* texten och *utanför* texten, de beskriver inte bara texternas formella och tematiska element, de befinner sig också i ett vardagens metaspråk om litteratur eller, om man så vill, i föreställningar om genren.¹¹

Vilken funktion har då de teoretiska genrer? Innan jag går in på den frågan måste förhållandet mellan de teoretiska genrer och de texter de klassificerar klargöras, eftersom detta förhållande måste anses bestämma vilka funktioner de teoretiska texterna kan ha i litteraturforskningen.

Det finns ett fundamentalt problem med dessa genrer, vilket har mycket att göra med den mekanism som producerar de paradoxer jag tidigare nämnde. Jag utgår här från Todorovs beskrivning av de teoretiska (klassifikatoriska) genrer. Dessa genrer, understryker Todorov, konstruerar en struktur som klart befinner sig utanför texten. De teoretiska genrer är rent

teoretiska, de har härletts från en teori om litteratur. Todorov, som vill eliminera de historiska genrer, eller rättare sagt, som vill härleda dem från de teoretiska genrer, det vill säga göra dem sekundära, råkar snart in i svårigheter som härrör från hans ovillkorliga krav på att föremålets språk (objektspråket) och det metaspråk som beskriver dessa föremål, genrebeskrivningens språk, inte får blandas. Detta krav hör ihop med att Todorov vill undvika paradoxer och ytterst med logikens krav på att klassen av föremål inte får innehålla utsagor om klassen. Men deduktionen av de historiska genrer från de teoretiska genrer måste verifieras (eller falsifieras) genom att referera till konkreta texter. Om teorin inte stämmer med någon text överhuvudtaget, då följer vi ett falskt spår, säger Todorov. Men vet vi verkligen att vi följer ett falskt spår? Företaget att verifiera (eller falsifiera) har en logiskt problematisk natur eftersom teorin och texten är helt separerade och eftersom de befinner sig på två helt skilda nivåer: genren är en helt teoretisk och abstrakt entitet, texterna är konkreta ting. Texten manifesterar en genre, men denna genre finns inte *i* texten. Detta innebär att det inte är logiskt tvingande att en text realiserar sin genre; det är bara sannolikt att den gör det. Vilket i sin tur medför att ingen observation av en text på ett logiskt tvingande sätt kan verifiera eller falsifiera en teori om en genre. Hur ska man då kunna bevisa att en genreteori är ett misslyckande som beskrivning? Det kan man inte, säger Todorov.¹² Detta ovillkorliga krav på att inte blanda föremålets språk med metaspråket är alltså inte möjligt att uppfylla i praktiken, och detta har allt att göra med det faktum att det är omöjligt eller mycket svårt att etablera ett metaspråk inom de naturliga språken. Alfred Tarski påpekade redan 1936, då diskussionen inom logiken om distinktionen objektspråk – metaspråk var livlig, att de naturliga språkens anspråk på att vara heltäckande lägger hinder i vägen för särskiljandet av objektspråk och metaspråk i naturliga språk:

Ett karakteristiskt kännetecken på vardags-språket (i motsats till olika vetenskapliga språk) är dess universalism: det skulle vara oförenligt med andan i detta språk om det uppträdde ord eller uttryck i andra språk som man inte kunde översätta till vardagsspråket; om man talar begripligt om något, så kan man också tala om det i vardagsspråket.¹³

Bertrand Russell försökte 1940, i *An Inquiry into Meaning and Truth*, göra ett objektspråk av vårt vardagsspråk: ett språk rensat från allt som satte språket i relation till andra språk. Han såg då att oändligt mycket i vardagsspråket är relaterat till annat språk och kan handla om annat språk. Detta rena objektspråk skulle sakna ord som ”ja” och ”nej”, ”falsk” och ”sann”, ”inte”, ”alla” och ”några”, där skulle saknas svar, tvivel, bekräftelse, fiktioner, konjunktioner, artiklar, pronomen, intentionala verb och sådana ord som man lärt sig via andra ord, det skulle saknas performativer, indirekta talhandlingar och retoriska figurer.¹⁴

Om man alltså strängt håller isär de teoretiska genrernas språk från föremålets språk, säger detta teoretiska språk definitionsmässigt inget om texternas, sedda som historiska, samhälls- och/eller kulturella fenomen, betydelse. Men det finns givetvis instanser där de rent teoretiska genrerna kan vara användbara, till exempel i en allmän teori om litteratur, i en allmän teori om genrer, inom estetiken, definierad som en rent teoretisk, a-historisk disciplin, eller när man upprättar ett bibliografiskt system. Men hur bestämmer man begreppet ”litteratur”? Kan detta begrepp bestämmas på rent teoretiska grunder? Måste man inte börja med att samla det som människor i sitt språkbruk har uppfattat som litteratur? Men om den undersökning man avser att utföra på något sätt är förbunden med förståelsen av en text, och därmed med textens samhälls- och/eller kulturella position och funktion, då har jag mycket svårt att se att de teoretiska genrerna är användbara.

ATT DEFINIERA EN HISTORISK GENRE: DEN REALISTISKA OCH DEN PRAGMATISKA SEMANTIKENS LÖSNINGAR

Hur kan man, bör man, då definiera eller beskriva de historiska genrerna? Om dessa inte är klasser med väl definierade gränser och därtill är rörliga, hur kan man då etablera dessa entiteter som begrepp? För på något sätt är dessa genretermer begrepp. De är tecken eller ord, vi använder dessa ord och de har betydelse. Som Todorov skriver: ”Det ligger i språkets själva natur att röra sig inom abstraktionen och det ’generiska’.”¹⁵

Innan jag behandlar frågan om definition måste problemet om vilken sorts semantisk teori man utgår från kort beröras. Detta beror på att många av de svårigheter man möter när man ska definiera eller beskriva ett begrepp, särskilt ett typbegrepp, har mycket att göra med vilken sorts teori om språklig betydelse man ansluter sig till. Jag talar här om den realistiska semantiken och den pragmatiska semantiken, de två huvudlinjerna inom diskussionen om språklig betydelse.¹⁶

Den äldsta teorin (eller teorierna) är den realistiska. Ordet ”realism” betyder här att denna teori förutsätter begreppens realitet, det vill säga att allmänbegreppen existerar oberoende av de föremål som inordnas under dem. Dessa teorier uppfattar språklig betydelse som konventionella relationer mellan å ena sidan språkliga tecken (ord) och å andra sidan konkreta eller begreppsliga entiteter som är givna oberoende av de språkliga tecknen. För att kunna säkra den exakta betydelsen av ordet eller uttrycket måste något fixeras. Platon och många företrädare för den analytiska filosofin hör till denna riktning. Den tidige Wittgenstein, Ivor Armstrong Richards och Ferdinand de Saussure representerar en konceptualistisk variant av denna realism, nämligen tanken att betydelsen av ett språkligt uttryck inte beror av bruket av detta uttryck i konkreta situationer, utan att bruket styrs av be-

tydelsen så att man klart kan skilja på semantik och pragmatik (läran om språket i bruk, såsom yttranden till skillnad från satser). Dessa givna entiteter, konkreta ting (en stol) eller kvaliteter (att vara röd, att vara en guidebok) eller faktiska tillstånd (det regnar) eller abstrakta föremål (kärlek) existerar i verkligheten, inklusive tänkandet, och dessa entiteter är relaterade till språkliga uttryck, ord eller påståenden. Denna relation kallas "benämning" och betydelse är inget annat än detta benämning. Detta är en *common-sense*-teori men den är problematisk. Invändningen är naturligtvis att språk inte på något enkelt sätt representerar eller benämner verkligheten. Särskilt svårt att hantera inom denna teori är givetvis klassbegreppen eller typbegreppen. Det är för att säkerställa deras precision eller riktighet som man har etablerat pre-existerande allmänbegrepp, till vilka klass- eller typbegreppen hör. Tankegången är denna: när verkligheten – entiteterna – spjärnar emot en entydig betydelse "uppfinner" man allmänbegrepp för att garantera denna entydiga betydelse. Det betyder inte så mycket att man, som konceptualisterna gör, introducerar "koncept", det vill säga psykiska storheter mellan orden och verklighetens entiteter, och på så vis tillverkar en semantisk triangel (ord, koncept, "ting") eller begreppet "tecken" ("signe"), som består av en materiell del, ljudet eller skriftens bild av ljudet ("signifiant") och en begreppslig del ("signifié"). Förbindelsen mellan symbolen och dessa koncept är fortfarande gåtfull. Om förbindelsen är en psykologisk sådan, som fungerar varje gång symbolen (ordet, tecknet) används, tycks den sakna konkretion och om det är någon sorts permanent association lagrad i människans medvetande bidrar denna teori alls inte till vår förståelse av fenomenet betydelse. Denna teori hävdar att någonstans, men oåtkomligt, i vårt medvetande existerar dessa storheter och de är, per definition, spegelbilder av de ord de förklarar. Kravet på ett klart, exakt avbildande språk förefaller sluta i begrepps-

realism. Om inte i nominalism – begreppen existerar inte. Men detta är förvisso ingen lösning på problemet – vi använder ord och vi förstår dem. För att illustrera denna återvändsgränd: Jag mötte en gång en teolog, som hävdade att eftersom det var omöjligt att definiera fenomenet "religion" så är fenomenet icke-existerande. I denna labyrinth av begreppsrealism, nominalism och konceptualism har tyvärr genreteorin hamnat. Dualismen i den realistiska teorin om betydelse ställer till problem när man ska definiera genretermer. I vissa sammanhang, i synnerhet inom de flesta naturvetenskaper, får detta sätt att tänka inte så stora konsekvenser. Men det har en tendens att orsaka problem. För det första när det gäller ord som finns i vardags-språket och som betecknar typer, som har vaga gränser och som på samma gång ska fungera som delar av ett vetenskapsspråk – till exempel ordet "roman" eller ordet "själviografi". För det andra när dessa ord betecknar föremål som är rörliga, dels genom att de kan förändras över tid, mutera och korsas, dels genom att de kan, som Cervantes *Don Quijote*, signalera att "detta är en riddarroman" – "detta är inte en riddarroman", med andra ord de utnyttjar ofta till fullo vardags-språkets förmåga till självrefererande utsagor.

Den pragmatiska semantiken då? Dualismen i den semantiska realismen kritiserades av Wittgenstein i hans *Philosophischen Untersuchungen* (1953).¹⁷ Att relatera en entitet till ett ord är inte en adekvat teori om betydelse, betydelse handlar om hur ordet brukas. Betydelse är inget annat än bruket. Ett ord i ett lexikon har så att säga ingen betydelse, endast som använt i ett språkspel ("language game", "Sprachspiel") har det betydelse. Wittgenstein är inte ensam om att förstå språklig betydelse på detta sätt, C. S. Peirce, William James och James Dewey är också företrädare för en pragmatisk semantik. På två viktiga sätt skiljer sig den pragmatiska semantiken från den realistiska:

För det första är språk ett mänskligt beteen-

de och en del av det sammanhang som människors liv utgör. Språkets funktion måste alltid analyseras mot bakgrund av denna kontext. Och eftersom språk används i en mängd olikartade situationer och med olikartade syften är det helt enkelt omöjligt att tillskriva språket endast en funktion – den deskriptiva (vari den vetenskapliga funktionen ingår). Det finns ett otal språkspel.

För det andra slipper man hela den hop av termer som speglar dualismen i den realistiska semantiken; det enda man kan registrera empiriskt är bruket av språket. Denna teori ger ett teoretiskt fundament till det andra svaret på frågan: vad är en genre? Genrer, det vill säga, genren i texten, kan förstås som kulturellt eller samhälleligt styrda språkspel, funktioner, inte vetenskapliga termer eller klasser som ska hanteras i ett metaspråk. Bachtin var alldeles på det klara med länken mellan en pragmatisk teori om betydelse och genreteorin, detta i artikeln ”Frågan om talgenrer” – termen ”yttrande” ska i det följande förstås som den konkreta talhandlingen i motsats till en sats i allmänhet:

Studiet av yttrandets natur och *mångfalden av yttrandegenrer inom olika sfärer av mänsklig verksamhet* är av oerhörd betydelse för nästan alla områden av lingvistik och filologin. Ty varje form av vetenskapligt arbete med ett konkret språkligt material – det kan gälla språkhistoria, normativ grammatik, olika slags lexikografi, språkstilistik osv., - har oundvikligen att göra med olika yttranden (skriftliga och muntliga). Dessa är förknippade med olika sfärer av mänsklig verksamhet och kommunikation – krönikor, avtal, lagtexter, officiella dokument, olika litterära, vetenskapliga och journalistiska genrer, officiella skrivelser och privatbrev, den vardagliga dialogens repliker (i alla dess mångskiftande varianter) osv., [...] *Språket ingår ju i livet genom konkreta yttranden (som realiserar språket) och genom konkreta yttranden ingår också livet på samma sätt i språket.*¹⁸ (min kurs.)

Den pragmatiska teorin om betydelsen, i varje fall i Wittgensteins variant av denna, betonar att språkbruket inte i första hand är ett sociologiskt tänkt fenomen – i den meningen att majoriteten av språkbrukarna bestämmer betydelsen – utan att varje språkspel följer vissa regler eftersom regelmässighet är en förutsättning för kommunikation. Vilka är då de regler som bestämmer betydelsen i ett yttrande? I Bachtins teori är genren en av de viktigaste reglerna mellan den grammatiska och den pragmatiska nivån i språket och dessa regler är – det säger den samlade erfarenheten inom litteraturhistorien – flexibla och rörliga. Med andra ord: genrer är rörliga entiteter.¹⁹

Vilka är då dessa regler? Vilka sorts karakteristika ska inordnas i genren betraktad som en sorts regel för bruket av ordet (för genren)? Den första och viktigaste konsekvensen är att den enda möjliga precisionen i språket är en kontextuellt bestämd precision, det vill i de allra flesta fall säga en historiskt bestämd precision, detta eftersom den pragmatiska teorin har övergett och till och med avvisat föreställningen om att väldefinierade föremål och egenskaper existerar som exakta betydelser i språket. Det finns ingen absolut precision. Detta betyder inte att kravet på terminologisk precision överges, det är viktigt att understryka. Om min bestämning av reglerna för bruket av dessa termer är precis, så kommer denna bestämning att få forskaren att se innebörder och funktioner i texterna som kanske inte hade visat sig om bestämningen hade varit bristfällig.²⁰ Den grundläggande idén i den pragmatiska teorin om betydelse är denna: språk och liv är två sidor av samma mynt, vilket i praktiken betyder att om en term inte används enligt det reglerade bruket så *visar sig ingenting*, ordet fungerar inte, interaktionen i forskningen mellan teori och praktik äger inte rum och inget nytt eller intressant uppenbarar sig. För att ta ett exempel från min egen forskning: Jag hade uppgiften att undersöka självbiografiska berättelser från svenskt 1600-tal och 1700-tal.

I enlighet med teorin om genrer som historiskt bestämda regler för bruket av ordet "självbio-grafi" måste jag komma åt hur de som skrev och läste dessa berättelser förstod denna speciella form av berättelse och hur de använde termen – eller i det här fallet hur de använde synonyma termer som "egenhändig levernesbeskrivning", "mina händelser" et cetera. Jag bestämde då att i bruket av orden ingick ett slags apologi, eller mer exakt: självbiografins genre inkluderade dåför tiden ett tydligt funktionellt drag – att försvara sig och/eller att anklaga någon, inklusive sig själv. Med denna bestämning av genren visade sig innebörder i texterna som man dittills inte hade observerat.

Den andra konsekvensen av den pragmatiska teorin om betydelse är givetvis att man måste finna bevis och indicier för bruket. Definitioner eller beskrivningar av ett begrepp är endast möjliga att göra på grundval av ett bruk. Bruket regleras inte av ett givet begrepp, ett begrepp "finns" endast när ett fixerat bruk föreligger. Här måste man understryka att de flesta genretermer inte uteslutande är i händerna på forskare utan används lika mycket av författarna, läsarna och kritikerna. De är delar av vardagsspråket och inte enbart termer etablerade av forskarna. Det är bland annat detta som gör att genrerna är så rörliga – men det är också det som gör att genretermerna är så intressanta som vetenskapliga verktyg – de har den här speciella egenskapen att både finnas *i* och *utanför* texten och på så vis göra det möjligt att förstå inte bara den språkliga betydelsen hos en text utan också den position och funktion en text har i kulturen och samhället.

Om nu genretermerna i stor utsträckning 1) hör till vardagsspråket och inte blott till

vetenskapsspråket och 2) om man avser att beskriva reglerna för bruket, så är den enda möjliga slutsatsen vad beträffar denna uppgift att helt enkelt söka fixera språkbruket i den tid och det rum som undersökningen handlar om: via poetiker, via receptionen, via kedjan av imitationer från texter till texter eller från text till text, i traditionen, i explicita genreangivelser i texterna eller i paratextuella signaler. När man söker detta språkbruk kan man inte begränsa sig till *ett* namn (nominalismen är ingen lösning) – genrer kan ha olika namn, alla självbiografier benämns inte "självbio-grafier", alla romaner kallas inte "romaner". Den semantiska realismen presenterar heller ingen lösning: det finns inte en essentiell, universell självbiografi, ingen essentiell roman.

Den lösning som här skisserats på problemet med beskrivningen eller definitionen av dessa rörliga ting, de historiska genrerna, har två fundamentala inslag, och båda hör ihop med den pragmatiska semantiken. Det första är uppgivandet av exakta betydelser, knuten till insikten om genretermernas vardagsspråkliga karaktär. Det andra handlar om genrebeskrivningarnas eller -definitionernas potential att avtäcka betydelser (inklusive funktioner) i texter. Är en beskrivning eller en definition av en genre adekvat i förhållandet till språkbruket, så kan intressanta eller nya betydelser (inklusive funktioner) visa sig i texterna. Forskaren prövar olika beskrivningar eller definitioner – som baserats på olika typer av bevis och indicier för språkbruket – och vissa fungerar som tolkande instrument, vissa fungerar inte. En fungerande beskrivning eller definition har då inte bara (temporärt) fixerat en rörlig storhet, den verkar också ha öppnat den.

Ursprungligen ett föredrag, "The mobility of genre", vid konferensen "Reading the city and walking the text. The guidebook as genre" vid Inst. för litteraturvetenskap, idéhistoria och religion vid Göteborgs universitet den 2 april 2014.

1. Frågan aktualiserar den gamla s.k. universalistriden, dvs. frågan om allmänbegreppens vara. För denna diskussion i samband med genreteorin, se Jean-Marie Schaeffer, "Du texte au genre. Notes sur la problématique généri-

- que”, i *Poétique*, nr 53, 1983, s. 4–18. Svensk övers. av Eva Hættner Aurelius, ”Från text till genre. Anteckningar om genreproblematiken”, i Eva Hættner Aurelius & Thomas Götselius (red.), *Genreteori*, Lund: Studentlitteratur, 1997, s. 274–296. Se också i samma antologi, s. 101–137, Klaus W. Hempfer, ”Genreteoretisk problematik”, ur författarens *Gattungstheorie*, München, 1973, svensk övers. av Tommy Andersson och Marie Jacobsson.
2. Alastair Fowler, *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*, Oxford: Oxford University Press, 1982, s. 37. Kapitlet varur citatet är hämtat, ”Concepts of Genre”, har översatts till svenska, ”Genrebegrepp”, av Mikael Askander och Marie Jacobsson, i *Genreteori*, s. 254–273. Där lyder citatet: ”Men i verkligheten är genre inte så mycket ett fack som det som fyller facket”, s. 254.
 3. Kända förespråkare för det första svaret, det traditionella, är Northrop Frye, i *Anatomy of Criticism* från 1957, och Tzvetan Todorov, i *Introduction à la littérature fantastique* från 1970. Kända förespråkare för det andra svaret är Hans Robert Jauf, i ”Theorie der Gattungen und Literatur des Mittelalters” från 1968, Michail Bachtin, i ”Frågan om talgenrer” från 1952–53, den redan nämnde Fowler och Jean-Marie Schaeffer, i ”Du texte au genre. Notes sur la problématique générique” från 1983. Jauß text finns översatt av Tommy Andersson i *Genreteori*, s. 44–83, det inledande genre-teoretiska kapitlet, ”Les genres littéraires”, i Todorovs *Introduction à la littérature fantastique*, finns översatt, ”De litterära genrererna”, av Eva Hættner Aurelius i *Genreteori*, s. 84–100, för Fowlers text, se föregående not, för Schaeffers text, se not 1. Bachtins text, postumt publicerad 1979, finns översatt från ryska av Helena Bodin i *Genreteori*, s. 203–239.
 4. Anders Pettersson, ”Traditional Genres, Communicational Genres, Classificatory Genres”, i Beata Agrell & Ingela Nilsson (red.), *Genrer och genreproblem. Teoretiska och historiska perspektiv/Genres and Their Problems. Theoretical and Historical Perspectives*, Göteborg: Daidalos, 2003, s. 33–44.
 5. Karl Viëtor, ”Probleme der literarischen Gattungsgeschichte”, i *Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, vol. IX, 1931, s. 425–447, svensk övers., ”Den litterära genrehistoriens problem”, av Tommy Andersson i *Genreteori*, s. 24–43.
 6. Michail Bachtin, ”Frågan om talgenrer” (1952–53), övers. från ryska till svenska av Helena Bodin i *Genreteori*, s. 203–239, citaten här på s. 220.
 7. Hans Robert Jauß, ”Theorie der Gattungen und Literatur des Mittelalters”, i H. R. Jauß & Erich Köhler (red.), *Grundriß der romanischen Literaturen des Mittelalters*, bd. 1, Heidelberg, 1968, s. 107–138, svensk övers. ”Teori om medeltidens genrer och litteratur”, av Tommy Andersson i *Genreteori*, s. 44–83, citatet här s. 48.
 8. Fowler 1997, s. 254.
 9. Detta är Fowlers ärende i kapitlet ”Concepts of Genre”, se not 2.
 10. Schaeffer 1997 s. 279f.
 11. För en beskrivning och tillämpning av detta sätt att uppfatta genrer, se Alfred Sjödin, *Landets SångGudinna. Johan Gabriel Oxenstierna och naturdiktens genrer*, diss. Lund; Göteborg/Stockholm: Makadam, 2014, s. 25–30 och framställningen i sin helhet.
 12. Todorov 1997 s. 99f.
 13. Alfred Tarski, ”Der Wahrheitsbegriff in den formalisierten Sprachen”, i K. Berka & L. Kreiser (red.), *Logik – Texte*, Berlin: Akademie-Verlag, 1986, s. 447–559, citatet på s. 457, min övers: ”Ein charakteristisches Merkmal der Umgangssprache (im Gegensatz zu verschiedenen wissenschaftlichen Sprachen) ist ihr Universalismus: es wäre mit dem Geiste dieser Sprache unvereinbar, wenn in irgend einer anderen Sprache Worte oder Ausdrücke auftreten würden, die man nicht in die Umgangssprache übersetzen könnte, wenn man über irgend etwas sinnvoll sprechen kann, so kann man darüber auch in der Umgangssprache sprechen.” I Eva Hættner Aurelius, ”Att förstå och definiera genrer. Ett semantiskt perspektiv på genrer”, i Beata Agrell & Ingela Nilsson (red.), *Genrer och genreproblem. Teoretiska och historiska perspektiv/Genres and Their Problems. Theoretical and Historical Perspectives*, Göteborg: Daidalos, 2003, s. 45–57, presenteras distinktionen objektspråk och

- metaspråk mer utförligt i anslutning till Erhard Schüttpelz, "Objektsprache und Metasprache", i J. Fohrmann & H. Müller (red.), *Literaturwissenschaft*, München: Wilhelm Fink Verlag, 1995, s. 179–216, spec. s. 185–187.
14. Bertrand Russell, *An Inquiry into Meaning and Truth. The William James Lectures for 1940 delivered at Harvard University*, Harmondsworth: Penguin, 1962, kap. 4 och 5, även i Hættner Aurelius 2003 och Schüttpelz 1995, s. 186f.
 15. Todorov 1997, s. 87.
 16. Jag följer här Franz von Kutscheras framställning av dessa teorier i kap. "Bedeutungstheorien" i dennes *Sprachphilosophie* (1975), 2 uppl., München: Wilhelm Fink Verlag, 1993, s. 31–203, spec. s. 31–51; 132–151; 190–195.
 17. Se von Kutschera 1993, s. 132–203 för en utförlig presentation av Wittgensteins språkfilosofi i *Philosophischen Untersuchungen*.
 18. Bachtin 1997, s. 205f.
 19. Denna teori om betydelse och generernas roll inom förståelsen påminner mycket om Fowlers och Jauß teoretiska ståndpunkter vad beträffar generernas funktion för språklig betydelse.
 20. Se Eva Hættner Aurelius, *Inför lagen. Kvinnliga svenska självbiografier från Agneta Horn till Fredrika Bremer*, Lund: Lund University Press, 1996.

SUMMARY

The Mobility of Genres. The Dilemma of Genre Definition, a Semantic Perspective

Fundamentally there are two major ways of defining a (literary) genre. If genres are conceived of as logical classes, the definition is subjected to the demands of class-definitions, in order to function as terms in scientific discourse. However, if genres are conceived of as cultural or social conventions, the definition has another logical character. The genres of the first type are referred to as theoretical genres, the genres of the second type, historical genres. This article describes a number of problems associated with the first theory, for example, their lack of hermeneutical value, since they per definition are not text-inherent. The historical genre, by contrast, allows for a certain vagueness on the part of definition. This article also considers the logical problem of falsification and verification of the theoretical genres. The distinction natural language and meta-language is evoked, to indicate the fact that natural languages are constantly defying this distinction. How then to define these genre-terms, if they belong to a natural language? The fundamental dualistic character (res-verba, sign-concept, word-meaning, etc.) of the realistic semantic is described, as is its problematic nature in the enterprise of defining types. The pragmatic semantic offers a solution for this problem, conceiving of meaning as something existing in the use of language, not as anything outside of use, and thus avoiding the dualism of the realistic semantic. The use is rule-governed, and an utterance is an element in a language-game, subject to rules. The logical consequence of this, is that a definition must be contextually fixed. Thus, if the genre-terms: 1) belong to the ordinary language and not only to the language of science, and 2) if the purpose is to describe the rules governing the use, then the only possible conclusion concerning this task, is to fix language-use within the space and the time dealt with by the investigation. This may result in a certain vagueness of definition, but the gain is the acquiescence of great hermeneutical value, since the genre, conceived of in this way, exists both inside and outside the text, thus incorporating not only textual meaning, but also cultural, social or ideological meaning.

Keywords: genre theory, genre definitions, theoretical genres, historical genres, object-language, meta-language, realistic semantic, pragmatic semantic, natural language.